

GYLLINGSBERGET

Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnäck

Antagen av samhällsbyggnadsutskottet 2021-05-27

GYLLINGSBERGET

Härads fjärding, Leksands socken

Leksands kulturmiljöprogram

Fäbodan för Djura och Gråda

Författare

Kristoffer Ärnäck

Redaktion

Lars Jönses och Kristoffer Ärnäck

Omslag: I förgrunden, ett ålderdomligt fäjs på fastigheten Gråda 11:6 och i bakgrunden fåbodgård på fastigheten Gråda S:15.

Fotografier och illustrationer: Om inget annat anges, Kristoffer Ärnäck, Dalarnas museum. Om inget annat anges härstammar rapportens kartor från Lantmäteriets tjänster *Historiska kartor* samt *Kartor, flygbilder och ortnamn*. Kartorna används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet 12014/00618

© Dalarnas museum 2021

ISSN:

Innehåll

Beskrivning	7
Historik	7
Landskap och placering	7
Gårdsformer och gårdsstrukturer	7
Bebyggelsens huvuddrag och detaljutformning	7
Utmärkande drag och övrigt	8
Värden	11
Platsnamn	11
Fåbodväsendet	11
Timmerhuskulturen och månghussystemet	12
Låg, tät och ofärgad eller faluröd bebyggelse	17
Värdekarta	18
Vad är ett kulturmiljöprogram?	19

Gyllingsbergets fäbodgårdar med gles klungform. Hela fäbodstället är beläget i östslutningen till Gyllingsberget.

Beskrivning

HISTORIK: Gyllingsberget är ett fåbodställe i Härads fjärding i Leksands socken. Fåbodstället nyttjades historiskt av bönder ifrån Djura och Gråda och har haft odlingsmarker (åker). Gyllingsbergets fåbodar omnämns i en dombok från 1788 och där beskrivs att fåbodarna tillerkändes Gråda by 1622, vilket är den äldsta dateringen av fåbodstället. Den sista fåbodvistelsen ägde rum 1926. Fåbodstället låg i Leksands landskommun, som bildades 1863. 1971 ombildades Leksands landskommun till Leksands kommun. 1974 införlivades Siljansnäs och Åls landskommuner i Leksands kommun.

LANDSKAP OCH PLACERING:

- Gyllingsbergets fåbodar är belägna på en bitvis flack östsluttning till Gyllingsberget i den södra delen av nuvarande Leksands kommun. I sydöst finns bydelen Brändan i Hedby, i norr finns sjön Gyllingen och i söder och väster vidsträckta kuperade skogsmarker med flertalet fåbodställen tillhörande byar i Djurabygden. Från den östligast belägna fåbodgården, belägen på en avsats ovan en brant sluttning syns utsikter över de vidsträckta slättlandskapen i Djurabygden och Gagnefs socken. Utsikten från fåbodstället uppmärksammades redan av Karl-Erik Forsslund i *Med Dalälven från källorna till havet*. Sannolikt var landskapet då mer välhävdad och utsikten än mer påtaglig.

GÅRDSFORMER OCH GÅRDSSTRUKTURER:

- Fåbodstället omfattar ett tiotal fåbodgårdar i en gles klunga. Det finns totalt 11 äldre fåbodstugor och i anslutning till dessa ett större antal bevarade äldre ekonomibyggnader, företrädesvis trösklogar och fåjs. På de flesta av fåbodgårdarna är byggnaderna placerade i vinkel mot varandra. En av fåbodgårdarna, västligt belägen på en hol, är kringbyggd på tre sidor om gårdstunet.

BEBYGGELSENS HUVUDDRAG OCH DETALJUTFORMNING:

- De flesta av fåbodstugorna på Gyllingsberget är enkelstugor med tillbyggt vedluder mot kortsidan vid förstugan och kammaren. I övrigt finns som sagt flera trösklogar och fåjs samt även enstaka stall med portluder.
- Alla byggnader på fåbodstället är knuttimrade, långsmala och med sadeltak i vinkel omkring 30 grader. En byggnad är faluröd, i övrigt förekommer endast naturligt grånade eller solbrända timmerstomar. Vissa fåbodstugor har spår av faluröda knutar.
- Bebyggelsen är enkel och präglas av småskalighet. Inga byggnader är högre än en våning.

- Nästan alla tak täcks av tvåkupiga lertegelpannor.
- Skorstenar är i lertegel av enkelt snitt.
- Det vanligt med spröjsade tvålufts träfönster där varje båge innefattar två eller tre stående eller liggande glasrutor. Det förekommer även blyspröjsade tvålufts-fönster där var båge omfattar sex stående rutor.
- Fäbodstugornas ytterdörrar är i trä, ofta snickrade med liggande eller diagonalställda profilhyvlade brädor (i rombmönster) utanpå en underliggande spegelram eller annan dörrstomme. På ekonomibyggnader förekommer olika varianter av enklare trädörrar och träportar, ibland dock med avancerat smide i form av exempelvis haspar och gångjärn.
- Äldre välbevarade fäbodstugor saknar farstukvistar men har ofta enkla förtak.
- Äldre fönster- och dörrömfattningar är enkla, med fyra brädor där sidobrädorna omsluter topp- och bottenbrädorna.

UTMÄRKANDE DRAG OCH ÖVRIGT:

- Det finns en utmärkande mängd bevarade äldre fåhus och trösklogar på fäbodstället. Förekomsten av trösklogar är ett tydligt spår av den odling som har bedrivits på Gyllingsberget, eftersom byggnadstypen nyttjades för att hantera spannmål (tröska säd).
- De rika utblickarna från fäbodstället imponerar trots att landskapet till viss del vuxit igen.
- På Gyllingsbergets norra slutning finns en trefaldighetskälla, Dammsvedskällan. Längs fäbodstigen mot Rältabodarna finns en minnessten från 1785, »Nya Fjärsmän«, som enligt uppgift restes till minnet av en mördad fjärdingsman.
- När Otilia Adelborg kom för sig att börja uppbyggandet av Gagnefs minnesstuga, som är gammalgård i Gagnef, kom inspirationen sannolikt från ett besök vid Gyllingsberget med väninnan Anna Falk som finns dokumenterat i Adelborgs dagbok från första september 1904. Om detta går att läsa i boken *Sagotid: bilder och berättelser / Otilia Adelborg ; Otilia Adelborgs liv*.

För fäbodstället typisk gård med enkelstuga i vinkel till större tröskloge. Enkelstugan (till höger) har ålderdomliga blyspröjsade fönster, och är som brukligt på fäbodstället tillbyggd med ett vedlider mot kortsidan. Gråda 7:17.

Den storslagna utsikten mot Djura och Gagnefs slättlandskap.

Två äldre fäjs belägna i slutning, på fastigheterna Gråda 11:6 och Gråda S:15.

Enkelstuga med ytterdörr som är försedd med profilvermålade brädor i romb-mönster. Den ålderdomliga dörren är mycket viktig för byggnadens karaktär. Gråda 11:6.

Fäbodgård med enkelloge av anseilig storlek (till vänster i bilden). Byggnaden är ålderdomlig och utgör ett spår av den historiska odlingen på fäbodstället. Gråda 1:17.

Värden

Nedan beskrivs de värden som byarna bedöms besitta. I detta kulturmiljöprogram beskrivs kulturhistoriska och estetiska värden. Alla värden förklaras i sitt sammanhang, men utefter en förutbestämd grundmall som är lika för varje by.

Platsnamn

Platsnamn är ofta gamla, och med betydelser som är sprungna ur, eller anknytta till platsens specifika historia. Namnet på fåbodarna och berget som den ligger på syftar mot sjön Gyllingen i nordväst. Sjöns namn betyder »lilla Djursjön« (Djurlingen).

Värden/var varsam med

- Platsnamnet Gyllingsberget.

Fåbodväsendet

Med fåbodar menas en bebyggelseenhet belägen på visst avstånd från hemgården, vars syfte oftast var djurhållning med skogsbete och mejeriproduktion. Fåbodväsendet som företeelse har varit etablerat i Dalarna sedan medeltiden. I Leksand finns dock inga i skrift dokumenterade fåbodarna från tiden innan 1500-talet.

Det finns flera orsaker till att fåbodväsendet uppstod. De magra jordarna och knappa odlingsförutsättningarna i Övre Dalarna fodrade en kontinuerlig rundflyttning av såväl djur som människor. Betesmarkerna nära hemgården var sällan tillräckliga, och därför skickades djuren på långväga skogsbeten. I takt med att befolkningsökningen och att byarna blev större söktes skogsbete på allt längre avstånd från hemgården, och på så sätt uppstod de avlägsna fåbodställen som kallas långfåbodar. Kvinnor ansvarade ofta för den tunga och arbetsamma fåboddriften, som bland annat innefattade att vaka över djuren under skogsbetet och producera mejeriprodukter så som mjölk, grädde, messmör och ost. På många fåbodställen fanns även inägomark som brukades.

Det finns en mängd olika typer av fåbodarna, med olika funktioner och olika geografiska placeringar i förhållande till hemgården. Vissa byar har dessutom både varit en by med bofast befolkning och ett fåbodställe på samma gång. Vissa byar blev senare fåbodarna.

Den komplexa sammansättningen av byar och fåbodarna är typisk för Övre Dalarna, och återspeglar ett samhälle där knappa förutsättningar för en stor befolkning krävde långtgående uppfinningsrikedom i såväl markanvändning som jordbruksdrift. Berättelser som är anknytta till fåbodväsendet och Övre Dalarnas komplicerade jordbrukssystem är i hög grad relevanta för förståelsen av människors livsvillkor i Leksand i äldre tider.

Gyllingsbergets fåbodgårdar omfattar en mängd ålderdomliga fåbodstugor och andra äldre timmerhus som är mycket välbevarade och på ett tydligt vis återspeglar fåbodbruket på platsen. Kvarvarande trösklador och fåjs kan exem-

pelvis berätta om de förutsättningar som präglade odlingen och djurhållningen på fåbodstället historiskt. Samtliga äldre timmerhus på fåbodstället bedöms därför ha särskilt kulturvärde. Kvarvarande landskapsavsnitt som bär spår av den historiska markanvändningen, exempelvis i form av fornåker, hamlade träd, ängsrester, vallristningar eller gamla lötar har mycket höga kulturvärden.

Värden/var varsam med:

- Kunskap och förståelse om att Gyllingsberget historiskt varit ett fåbodställe som brukats och bebotts under perioder av året.
- Spår av skogsbete så som vallristningar, fästigar och benämningar på lötar. Spår av djurhållningen i form av bevarade fåhus. Det finns tre mycket välbevarade ålderdomliga timrade fåhus på fåbodstället.
- Spår av jordbruk på fåbodstället. Odlingssäden, gärdesgårdar i sten, fornlämningar av fossil åkermark, tröskklogar och lador vid fåbodgårdarna.
- Lämningar från äldre fåbodgårdar så som husgrunder.
- Förekomsten av lövträd som sälg och rönn samt andra trädslag med avvikande utseende, t ex kandelaberbjörkar eller betade enar. Förr var lövtäkt från främst sälg, rönn och björk nödvändiga tillskott till djurens vinterfoder. Främst sälgen har beskurits/hamlats för att man lättare skulle komma åt/nå samt för att öka mängden skott. Hamlade träd utgör där de finns värdefulla spår av äldre tiders djurhållning.
- Ängsrester. Där det finns inslag av det tidigare så allmänt förekommande markslaget äng/slog är det önskvärt att försöka sköta och hålla öppet.

Timmerhuskulturen och månghussystemet

Från medeltiden och fram till 1900-talet knuttimrades de flesta byggnaderna i Övre Dalarna. Timmerhuskulturen präglas av månghussystemet. Istället för att bygga få och stora byggnader uppfördes många små och funktionsspecifika timmerbyggnader. Det fanns många sociala och praktiska fördelar med detta. De små byggnaderna var lätta att dela upp och flytta vid arvskifte. Råvaran fanns tillgänglig i överflöd. De flesta timmerhusen kan uppdelas i kategorierna bostadshus, djurhus, förvaringshus och verkshus. Timmerhusen i Leksand och Övre Dalarna kännetecknas av utformningsmässig enkelhet, högkvalitativt virke och mycket gott hantverksutförande. De flesta husen byggdes av bönder efter gårdens behov, och med tiden utvecklades stor skicklighet i byggandet. Den stora skickligheten ledde till att timringskonsten också utvecklades till en viktig inkomstkälla för de »träklöka« Leksandsbor som begav sig på utsocknes arbetsvandringar. De ålderdomliga timmerhusen är idag en omistlig beståndsdel

Den nordligast belägna fäbodgården med välbevarad äldre enkelstuga intill den nuvarande anfartern från Brändan. Slutningsläget är påtagligt. Gräda 2:14.

Nätt enkelstuga med laxade knutar (släta mot fasaden) bakom brädklädnad. Djura 12:7.

Stall med portlider och foderbod ovan. Djura 12:7. Det finns många välbevarade äldre timmerhus på fäbodstället.

Länga med ålderdomlig tröskloge samt stall med portluder och foderbod ovan. Många ålderdomliga timmerhus har bevarats på fåbodstället. Gråda 10:10.

Enkelstuga

i vad som gör Leksands byar och fåbodars till speciella och trivsamma livsmiljöer. Här syns det att människor levt under mycket lång tid. Timmerhusen är byggda med omsorg i en lokal tradition som utvecklats och använts under flera hundra år, fram tills industrialismens intåg, mot 1800-talets slut och kring sekelskiftet år 1900.

På Gyllingsbergets fåbodgårdar finns som tidigare nämnts rikligt med välbevarade äldre timmerhus både i form av bostadshus och ekonomibyggnader. Sannolikt har många byggnader flyttats till fåbodstället i samband med förnyelser i byggnadsbeståndet på hemgårdarna. På så sätt har särskilt ålderdomliga byggnadstyper i högre grad kommit att förekomma och bevaras på fåbodarna, jämfört med byarna. Bebyggelsen framträder därigenom som helhet som mycket ålderdomlig, och återspeglar inte bara fåbodväsendets timmerhuskultur, utan sannolikt även timmerhuskulturen så som den var i byarna under 1700- och 1800-talen. Timmerhusen i avseende både på ekonomibyggnader och bostadshus är en omistlig källa till kunskap och förståelse om timmerhuskulturen i Leksand och har därför särskilt kulturvärde. Värdet förstärks av att de ålderdomliga byggnaderna utgör en väsentlig beståndsdel i Leksandsbygdens bebyggelsekaraktär, och ofta är uppförda med en enastående hantverksmässig och utformningsmässig kvalitet.

Kringbyggd gård på hol i den västra delen av byn. På gården finns ett av fäbodställets bevarade äldre fäjs (närmast i bilden) samt även lada, loge och enkelstuga. Gråda 6:15.

Värden/var varsam med:

- Att husen är byggda i trä eller knuttimrade, samt att de äldre husen ofta har en genomgående enkel karaktär utan onödiga utsmyckningar.
- Samtliga fäbodstugor. Värdebärande egenskaper är byggnadernas: befintliga timmerstommar; långsmala eller rektangulära form; naturligt grånade färgsättning; befintliga stående locklistpaneler; befintlig fönstersättning; befintliga fönsterkarmar; befintliga fönsterbågar i trä med fasta spröjs av trä eller bly; befintliga fönsterrutor; befintliga dörrar och förtak ovan dörrar; grundmurar med synlig natursten; befintliga skorstenar; under befintligt takmaterial underliggande trätak.
- Samtliga knuttimrade ekonomibyggnader – djurhus, förvaringshus och verkshus. Äldre knuttimrade ekonomibyggnader är en omistlig beståndsdel i fäbodarnas karaktär och bör inte flyttas, rivas eller väsentligen förändras.

Välbevarad enkelstuga till höger och tröskloge med avträde till vänster. Husen är i timmer och alla byggnader utom en på fäbodstället är ofärgade. Gråda S.15.

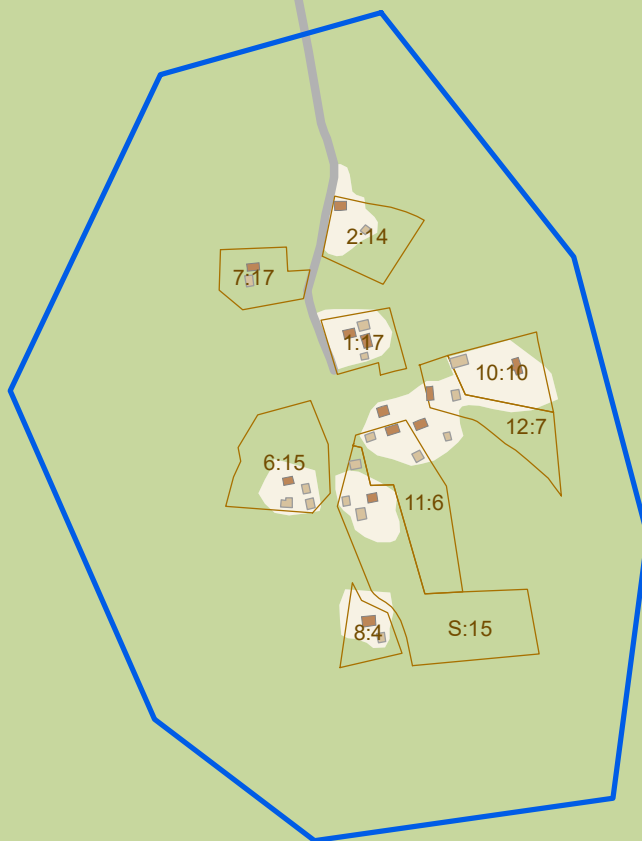
Låg, tät och ofärgad bebyggelse

Även om de äldre husen i Leksand är unika och i sina detaljer bär många olikheter som gör varje gård speciell, finns flera gemensamma nämnare som starkt påverkar bebyggelsens karaktär. Ofta framträder bebyggelsen på fåbodarna som ett gytter av tätt placerade naturligt grånade hus med likartad storlek och form. Det är denna karaktär som kanske starkast kännetecknar fåbodställen, och de aspekter av bebyggelsen som bidrar till denna karaktär är därför särskilt värdefulla. Nästan alla hus i de äldre fåbodklungorna är låga - sällan högre än en våning. Många byggnader har dessutom en långsmal form eller bildar ibland tillsammans långsmala längor. De flesta byggnaderna har också sadeltak med trä, plåt eller tegeltäckning. Att de flesta husen är omålade i trä är också mycket viktigt för bebyggelsens generella karaktär.

Värden/var varsam med:

- Den sammanhållna byggnadshöjden om högst en våning.
- Att byggnaderna har en långsmal form, eller bildar långsmala enheter.
- Att husen står tätt intill varandra.
- Tegel och galvaniserad sinuskorrugerad plåt alternativt pannplåt som takmaterial.
- De enhetligt förekommande ofärgade träytorna. Avstå från att rödmåla naturligt grånade timmerhus. Dessa byggnader har en egen karaktär som i sig är värdefull, och som samspelar väl med sin omgivning även utan rödfärg. Knutändar kan emellertid målas faluröda på byggnader där detta förekommit historiskt.

Gyllingsberget

Värdekartan redovisar en klassificering av miljöer och bebyggelse enligt följande: *Blå områden* markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha särskilt kulturvärde samt större landskapsavsnitt med mycket höga kulturvärden.

Vad är ett kulturmiljöprogram?

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag framtaget för att tydliggöra kulturmiljöns egenskaper och karaktäristik, utan att dessa vägts mot andra intressen. När kommunen fattar beslut i detaljplaner och bygglov ska en avvägning göras mellan olika allmänna intressen, exempelvis kulturmiljöer eller naturvård, och enskilda intressen, som behovet av en större bostad eller en grannes önskan om utsikt. Det här beskrivs i Plan- och bygglagens (2010:900) andra kapitel. Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt förenklas kulturmiljöfrågan i den dagliga handläggningen, men beslutet om vad som är lämpligt att göra på en viss byggnad eller i ett visst område sker i det enskilda plan- eller bygglovärendet.

Ett kulturmiljöprogram kan innehålla beskrivningar av de kulturhistoriska värden som finns hos en byggnad eller en plats. Ett kulturmiljöprogram kan också beskriva miljöns historia, utveckling, nyttjande genom tiden och vilka delar och karaktärsdrag som finns kvar i området idag.

Avsikten är inte att kulturmiljöprogrammet ska vara en ”våt filt” över bebyggelsen, utan snarare att det ska vara ett verktyg för hur kommunen och fastighetsägare ska kunna använda, utveckla och tillvarata kulturmiljön för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö.

Kulturvärden

En kulturmiljö är sammansatt av en mängd egenskaper. En egenskap kan exempelvis vara en byggnads material, byggnadshöjd, fönstersättning, färg eller namn.

En egenskap är aldrig automatiskt värdefull. Ett värde tillskrivs alltid en miljö av olika människor i vår samtid. Personer med olika kompetenser och intressen tillskriver miljöer olika typer av värden. En byggnadsantikvarie kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom den kan utgöra ett slags fysiskt källmaterial som berättar om det förflutna. Samhället kan använda sådana miljöer för att förmedla och konkretisera berättelser om vår historia och på så vis ge människor bättre möjligheter att förstå sin samtid. En arkitekt kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom dess olika arkitektoniska parametrar skapar en vacker och trivsamt livsmiljö. En person kan också bedöma att en plats är värdefull eftersom hen har många minnen kopplade till den.

Det är väldigt viktigt att tydliggöra varför en egenskap tillskrivits ett värde och av vem. Då blir det möjligt att senare följa upp på väderingen och förstå varför den är gjord.

Vad och hur har vi bedömt?

I detta kulturmiljöprogram bedöms kulturhistoriska och estetiska värden, samt delvis även sociala värden. Begreppen förklaras i sitt sammanhang nedan. Alla värderingar är skrivna och utförda av byggnadsantikvarier vid Dalarnas museum. Begreppet kulturvärde används för att beskriva den sammantagna bedömningen mellan dessa tre värdeaspekter.

Kulturhistoriska värden

Miljöer, platser och byggnader med kulturhistoriska värden bär på berättelser om det förflutna som av olika anledningar bedöms vara viktiga för vår samtid – eller att bevara för framtiden. I arbetet med Leksands kulturmiljöprogram har berättelserna om det äldre bondesamhället, timmerhuskulturen, turismen i Leksand och industrisamhället bedömts som särskilt viktiga. De värderingar som finns listade i rapporterna och på hemsidan utgår ifrån bedömningar om hur olika platser, miljöer eller byggnader återspeglar olika aspekter av dessa berättelser. På platser där andra intressanta berättelser tydligt framträder har även dessa medtagits i bedömningen av byns olika värden. Det kan exempelvis beröra anknytningar till välkända historiska personer eller lokala traditioner som är särskilt viktiga för en specifik by. I Leksands-Noret återspeglas delvis andra berättelser än i byarna, varför bedömningsgrunderna där skiljer sig från byarna. Miljöer och byggnader som inte förändrats nämnvärt under de senaste 40-50 åren värderats generellt högt i detta kulturmiljöprogram. Detta beror på att ovannämnda berättelser mer tydligt kan utläsas ur de miljöer som inte nämnvärt förändrats under senare tid.

Estetiska värden

Miljöer, platser och byggnader med estetiska värden bedöms ha stora utseendemässiga och upplevelsemässiga kvaliteter idag. Det kan röra sig om byggnader som är uppförda med stor hantverksmässig skicklighet och högkvalitativa material, landskapsrum där bebyggelsen och landskapet tillsammans bildar trivsamhet eller miljöer som är synbart gamla och bär många spår av tidens tand. Bedömningen av estetiska värden har utförts av Dalarnas museums byggnadsantikvarier och har i första hand gått ut på att fånga upp och värdesätta landskapets och byarnas unika karaktär beträffande färgsättning, volymer, former och placering i landskapet. Landskapets karaktär berättar oftast en viktig berättelse och har därför kulturhistoriska likväl som estetiska värden. Den värderingstext som i rapporter och bykaraktäriseringar benämns Låg, tät, faluröd eller ofärgad bebyggelse är den enda som helt och hållet utgått ifrån en estetisk bedömning av byarna.

Sociala värden

Miljöer, platser och byggnader som väcker känslor och är betydelsefulla för grupper eller enskilda personer har sociala värden. I detta kulturmiljöprogram har sociala värden endast undersökts översiktligt genom ett inledande församråd där allmänheten fått möjligheten att lämna in förslag till miljöer att ta med i kulturmiljöprogrammet. Vi har i största möjliga mån bejakat dessa förslag i inventeringsarbetet, och tagit med miljöer som framträtt i församrådet när vi besökt aktuella byar och platser i inventeringsarbetet.

Biologiskt kulturarv

Enkelt uttryckt är biologiskt kulturarv natur som berättar om kultur. Allt från enskilda träd till hela landskap kan berätta historien om den mänskliga när-

Fäbodgård längst söderut i byn. I det natursköna höglänta landskapet framträder de naturligt gränade små fäbodgårdarna helt naturliga, som om de alltid funnits där. Timmerhusen kan berätta om hur jorden brukats historiskt, samt om de livsvillkor som var rådande för de flesta i Leksand i bondesamhället under 1500-, 1600-, 1700 och 1800-talen. Gräda 8:4.

varon. Eftersom berättelserna förmedlas av något levande ligger det i sakens natur att det biologiska kulturarvet befinner sig i ständig förändring- det kan vara kortlivat men kan också fortleva i århundraden.

Biologiskt kulturarv är resultatet av människans möte med det levande i naturen. Genom att förstå detta möte kan vi förklara det vi ser i landskapet och visa vad som behövs för att ta vara på olika värden i landskapet.

Det biologiska kulturarvet kan handla om enskilda träd och buskar som formats av människan, som träd som planterats i en allé eller hamlats för att lövet ska kunna användas som foder till djuren. Det kan även vara större landskap, som fäbodvallen med hackslog, med den omgivande skogen som brukats för bete och där vallkullorna gjort ristningar i träden där de rastat. Det kan även vara det brukade landskapet runt och inne i byn, med ängs- och åkermarker.

Ekonomiska värden

Miljöer med kulturvärden kan ha högre ekonomiska värden i jämförelse med andra miljöer. Exempelvis kan verksamheter så som ett kaféer eller butiker

nyttja byggnader eller miljöer med kulturvärden i sin marknadsföring för att locka kunder och profilera sin verksamhet. Dalarnas unika natur- och kulturlandskap med byar, gårdar och byggnader är också en viktig ekonomisk resurs inom besöksnäringen. Antingen indirekt i förhållande till annan verksamhet eller direkt som ett besöksmål. Byggnader med kulturvärden kan även vara en reell ekonomisk resurs för privatpersoner. En studie från Kulturmiljö Halland har visat att människor i Halland historiskt varit benägna att betala i snitt 7% mer i förhållande till förväntat marknadsvärde för byggnader som bedömts ha kulturvärden. Undersökningen baseras på en jämförelse av köpesumman delat på taxeringsvärde (K/T-talet) mellan byggnader med kulturvärden och byggnader utan kulturvärden.

Fastighetsbeteckningar och GDPR

I kulturmiljöprogrammet anges fastighetsbeteckningar för att visa på var det finns värden, i exempelvis en miljö eller byggnad. Fastighetsbeteckningar kan anses vara personuppgifter.

För att behandla personuppgifter i kommunens verksamhet måste dataskyddsförordningen (GDPR) följas vilket betyder att det ska finnas stöd i en av de rättsliga grunder som återfinns i GDPR. För att använda fastighetsbeteckningar i kulturmiljöprogrammet hänvisas till GDPR:s artikel 6.1.e, att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i kommunens myndighetsutövning. Uppgifter av allmänt intresse enligt artikel 6.1.e. ska exempelvis ha stöd i lag eller annan förordning. Obligatoriska uppgifter som ålagts kommuner att utföra, exempelvis bygglovgivning, översiktsplanering och detaljplanering enligt plan- och bygglagen, är av allmänt intresse. För att kunna ta väl avvägda beslut i bygglov och detaljplanering men även för att allmänheten ska kunna följa plan- och bygglagen även i de fall det inte krävs myndighetsutövning (exempelvis bygglov), behövs bra kunskapsunderlag kring kulturmiljöns värden och var de återfinns, geografiskt. Relevanta lagrum återfinns i plan- och bygglagen:

- 2 kap 3 § om att planläggning ska göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena,
- 2 kap 6 § om att planläggning, bygglovgivning och även vid åtgärder som inte kräver lov, ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. kulturvärdena på platsen,
- 4 kap 16 § om reglering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplan,
- 8 kap 13 § om förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull,
- 8 kap 14 § om att underhåll ska göras varsamt så att byggnadsverkets kulturhistoriska värde bevaras och

- 8 kap 17 § om att ändring och flyttning av byggnad ska göras varsam samt så att dess kulturhistoriska värden tas tillvara.

För att enkelt och exakt ange läge är det mest lämpligt att använda fastighetsbeteckningar, som sällan ändras och när de ändras så kan deras historiska utsträckning spåras i Lantmäteriets förrättningsakt.

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Dalarnas
museum